

Képek a film hőskorából

Diapozitívek 1—50.

Magyar Diafilmgyártó Vállalat

Budapest, 1985

Írta és összeállította: Karcsai Kulcsár István
Lektorálta: Veress József
Szerkesztette: Wieser Katalin

1. Edison (1847—1931)

A mozgás képi rögzítése régi vágya volt az embernek. A XIX. század végén, a fényképezés és az elektromosság feltalálásával nyílt lehetőség a mozgókép technikai megvalósítására. A találmány több nemzet tudós kutatóinak versengése révén jött létre. Közöttük az egyik legjelentősebb volt Thomas Alva Edison, a zseniális amerikai feltaláló.

2. Edison Kinetoscopja (1894)

Edison, bár találmányával megoldotta a mozgás rögzítését, még nem gondolt a mai értelemben vett mozira. Így a XIX. század végén Amerikában Kinetoscop nevű szerkezete terjedt el, amit egyszerre csak egy ember nézhetett. 1894. április 4-én mutatták be New Yorkban, a Broadway-n.

3. A Lumière testvérek mozigépének katalógusa

A film feltalálóinak ma, egységes nézet alapján, a francia Lumière testvéreket tekintjük. A lyoni kutatók ugyanis nemcsak a felvétel és vetítés problémáit oldották meg, de a mozi megteremtése is az ő nevükhöz fűződik.

4. Párizs, a Boulevard des Capucines

1895. december 28-án Párizsban, a Boulevard des Capucines-en, egy híres kávéház pincetermében zajlott le a világon először mozielőadás.

5. Lumière-ék moziplakátja

A plakát, a világ első mozihirdetéseinek egyike, Lumière-ék filmszínházát reklámozza. A vetítövász-

non éppen „A megöntözött öntöző”, a világ első, néhány perces filmkomédiája pereg.

6. Sarah Bernhardt mint Erzsébet királynő

A film kezdetben nem ismerte fel saját lehetőségeit, azt, hogy megjelenésével új műfaj született. A kísérletezés a fényképezett színház irányában folyt, például olyan nagy művészek közreműködésével, mint Sarah Bernhardt.

7. Méliès: *Az Északi-sark felfedezése* (1912)

A zsákutcát jelentő, színpadszerű játékokkal egy időben azonban a film igazi lehetőségeit felismerő lángelmék is jelentkeztek. Közöttük is a legérdekesebb és legjelentősebb a bűvészből filmalkotóvá vált Georges Méliès (1861—1938) volt. Fantáziája a legkülönösebb tájakra vitte, természetesen műtermi megvalósulásában. Így készült „Az Északi-sark felfedezése” című film is.

8. Méliès: *Utazás a Holdba* (1902)

Méliès, mai szemmel is igen mulatságos és fantázia-dús filmjeiben, messze megelőzve korát, a világűrbe is kitekintett. Ebben a filmben különös, groteszk együttes jut el a Holdra, ahol rendkívüli kalandokat él át.

9. Mack Sennett, a burleszk királya (1884—1960)

„A burleszk a film legédesebb gyermeke” — írta a jeles filmesztéta, Hevesy Iván. A filmvígjáték sajátos fajtája volt ez a műfaj, melynek jellegzetességei a végletes helyzetek, a fergeteges üldözések, a technikai trükkök. A burleszk meghonosítója és

legnagyobb mestere Mack Sennett volt. Kaliforniai stúdiójában, a Keystone műtermeiben burleszkek sora született, nagy komikusok közreműködésével.

10. A „Mack Sennett lányok”

A női szépség bemutatása a filmvásznon szép fiatal lányok szerepeltetésével szintén Mack Sennett ötlete volt. A tízes években már megjelentek a vonzó szépségek a burleszkekben és más szórakoztató filmekben.

11. A „Keystone-zsaruk”

Az amerikai burleszk jellegzetes figurái voltak a csoportosan felbukkanó, állandóan mozgásban lévő, kergetődő rendőrök. Mindig végletesen komikus szituációkban jelentek meg; vagy ők üldöztek, vagy őket üldözték, de többnyire pórul jártak. A burleszk műfaját fémjelző Keystone filmvállalat burleszkjeiben tűntek fel, ezért nevezték őket „Keystone-zsaruk”-nak.

12. Buster Keaton (1896—1966)

A burleszk egyik legnagyobb egyénisége Buster Keaton, a „fapofa”. Játékstílusának jellegzetessége volt, hogy a leghihetlenebb helyzetekben is komor, mozdulatlan arccal nézett a világba. Az ő fénykora is természetesen a némafilm volt, bár hangosfilmekben is játszott kisebb szerepeket, egészen haláláig.

13. Buster Keaton és Fatty

A burleszk műfajának lelke a karakterisztikus színészgyéniség volt. Számos kitűnő komikus akadt

ebben az időben. A film hőskorának népszerű szereplője volt Fatty (magyarul: hájas), eredeti nevén Roscoe Arbuckle. Ám hírneve tetőpontján ártatlanul egy bűnügybe keveredett, és bár tisztázta magát, az amerikai erkölcsvédő nőszervezetek tönkretették. Itt Buster Keatonnal látjuk együtt.

14. Charlie Chaplin a *Kutyaélet* című filmben (1918)

Chaplin (1889—1977) nemcsak a filmburleszk egyik legnépszerűbb, legsajátosabb egyénisége volt, de az egyetemes filmművészetnek is legnagyobbjai közé tartozik. Filmjeinek rendezője, írója, főszereplője, később zeneszerzője is. A tízes években forgatott számos kis burleszkje közül kiemelkedő filmje a „Kutyaélet”.

15. Chaplin: *Chaplin mint katona* (1918)

1918-ban, a világháború utolsó évében Chaplin a burleszk hangján is tudott keserű és kegyetlenül igazmondó filmet forgatni a világméretű öldöklésről. Szembe is került a cenzúrával.

16. Chaplin: *A kölyök* (1921)

1921-ben aratott világsikert Chaplin „A kölyök” című filmje, melyben a komédiát elmélyítette a kisemberek érzelmeinek, reménytelen boldogságkeresésének bemutatásával. Ez a film egy nagyszerű gyerekszínész, Jackie Coogan pályafutását is elindította.

17. Max Linder (1883—1925)

A burleszk igazi hazája ugyan Amerika volt, de e műfaj európai filmjeiben is feltűnt egy páratlan

színészegyéniség: a francia Max Linder, az első világszerte ismert filmsztár. Nem annyira a helyzetkomikummal, inkább a jellemből fakadó humorral aratott sikert. Az elegáns, társaságbeli úriember figuráját áradó humorral töltötte meg. Chaplin is tanult tőle.

18. Harold Lloyd (1893—1971)

A burleszk számos egyénisége között külön stílust képviselt az amerikai Harold Lloyd. Kellékei: szalmakalap, csontkeretes szemüveg; jellemének sajátossága pedig a mindenbe belekeveredő ügyefogyottság. Mindezt a legvalószínűtlenebb helyzetkomikummal fűszerezte.

19. Ben Turpin

A nagy egyéniségek, a vezető sztárok mellett a burleszk számos nagyszerű komikust foglalkoztatott. Ezek sorába tartozott az ellenállhatatlanul mulatságos Ben Turpin. Hihetetlenül kancsal figurája eleve mulatságos volt, de ő hiteles, belülről fakadó humorral játszott, és nem bízta a mulattatást kizárólag külsőségekre.

20. Stan és Pan

Idővel divatba jöttek a humoros kettősök. Az angol származású Stan Laurel és az amerikai Oliver Hardy kettőse nálunk Stan és Pan néven vált népszerűvé. Rengeteg ötlettel dolgoztak, évtizedekig igen népszerűek voltak. Humoruk forrása a kövér, könnyen felfortyanó Pan és a sovány, síró, ügyefogyott Stan ellentétéből eredt.

21. Zoro és Huru

A dán komikuspár a tízes—húszas években érte el igazi népszerűségét, bár még a hangosfilm korszakában is sok filmet forgatott. Zoro volt a nyugtalan, nyurga, mozgékony, Huru az álmodozó, alacsony kis figura. A burleszk műfaji szabályai szerint mindig veszekedtek.

22. William S. Hart (1870—1946)

A film hőskorában kedvelt műfaj volt, és — más formákban — azóta is él a vadnyugati film, a western. Hőse mindig a becsületért, az igazságért küzdő, rettenthetetlen cowboy. E szerepkör nagy fizikai helytállást, ügyességet kívánt alakítójától. A korai westernnek sztárja volt a férfias, szuggesztív megjelenésű William S. Hart. 1924-ben vonult vissza.

23. Tom Mix (1880—1940)

Kalandos ifjúság, cowboy-múlt, a mexikói forradalom harcaiban való részvétel után vált a tízes években a vadnyugati cowboy-történetek legendás hőségévé Tom Mix és Tony nevű lova. Tom Mix egyes fimjeit maga is rendezte.

24. Broncho Bill

Valamennyi western ősében, az 1903-ban készült „A nagy vonatrablás”-ban tűnt fel G. M. Anderson. Ő forgatta — Broncho Bill kalandjairól — az első western-sorozatot is, mely a tízes években volt népszerű.

25. Theda Bara mint Kleopátra

A nagy történelmi szuperprodukciókat a tízes évek elején Olaszországban kezdték forgatni, de hamarosan meghonosodtak a jelentős anyagi lehetőségekkel rendelkező amerikai filmekben is. 1917-ben készült film Kleopátráról, akinek regényes élete a filmművészet örök témája. A boldogtalan királynőt a „vamp”-típus megteremtője, Theda Bara alakította.

26. A svéd társadalmi dráma

A mozgalmas filmműfajok, a burleszk és a western mellett már a film történetének kezdetén is találkozunk a társadalmi drámával. Victor Sjöström, a nagy svéd rendező Zola „*Lourdes*” című regénye nyomán rendezett filmet 1913-ban. Megkapó a tengerparti kép hangulata.

27. Asta Nielsen és Albert Bassermann

Asta Nielsen (1881—1972) a némafilm korszakának legünnepeltebb sztárja volt. Szuggesztív erővel formált meg sokszínű nőalakokat. A képen a kor nagy színpadi színészeivel, Albert Bassermann-nal látható a Wedekind „*Lulu*” című színműve nyomán készült filmben. Mindkettőjük játéktílusára a némafilm jellegzetes gesztusvilága, mimikája jellemző.

28. Wiene: *Dr. Caligari* (1919)

Robert Wiene rendezte a „*Dr. Caligari*”-t. A misztikus, horror elemeket is tartalmazó történet különleges képi és díszletmegoldásaival, fény-árnyék hatásaival, feszült légkörével az expresszionista filmstílus példája, amely valósággal forradalmasította a filmművészetet.

29. Griffith rendezés közben

A film igazi kifejezőeszközeit alkalmazta művészi értékű, egyben közönségsikeret is arató filmjeiben a neves amerikai rendező, David Wark Griffith (1880—1948).

30. Lillian Gish (1896—)

A némafilm korszakának egyik legnagyobb sztárja volt Lillian Gish, akit Griffith fedezett fel. Gyengéd, bájos nőalakokat formált meg. 1896-ban született, de még napjainkban is játszik filmen.

31. Griffith: *Amerika hőskora* (1915)

Az „Amerika hőskora” Griffith első igazán nagy sikere volt. Mintául szolgált az amerikai történelmi filmeknek, olyanoknak, mint pl. az „Elfújta a szél”. Szenvedélyes pátoz hatotta át, és óriási tömegeket mozgatott meg. Az amerikai polgárháború idején játszódó cselekményt viszont a déliek haladásellenes szemszögéből ábrázolta a film.

32. Griffith: *Intolerance* (Türelmetlenség, 1916)

1916-ban filmtörténetileg kimagasló, humanista alkotást forgatott Griffith. A négy, időben és térben különböző történetből, melyekből a film szövődik, a megértés, az emberek egymáshoz való közeledésének vágya sugárzik. A roppant arányok, a film szerkesztésének különleges megoldásai és a mondanivaló ereje egyaránt a filmtörténet kimagasló alkotásává teszik Griffith művét.

33. Erich von Stroheim (1885—1957)

Hollywood némafilmkorszakának e „fenegyerekét” is Griffith fedezte fel. Elsősorban rendezőként, de színészként is a kérelhetetlen őszinteség, a realizmus jellemezte. Gyakran dolgozott fel európai témákat, így például bécsi múltja révén a Monarchia korának tisztí világát. Szinte minden filmje szembe került a cenzúrával.

34. Rudolph Valentino (1895—1926)

Az olasz származású, rövid életű amerikai színész a húszas évek férfiideálja, a nők bálványa volt. Szinte hisztérikus rajongás vette körül. Legnagyobb sikereiben, „A fekete sas” és „A sejk fia” című filmekben a magyar származású Bánki Vilma volt a partnere.

35. Greta Garbo (1905—)

A páratlanul egyenes ívben felfutó karriert megélt és pályája csúcsán korán visszavonult Greta Garbo, svéd és német filmek után igazán Amerikában bontakozott ki. Bensőséges, ugyanakkor nagyvonalúan romantikus játékstílus jellemezte.

36. Kulesov: *A törvény nevében* (1926)

A szovjet film a húszas években nemcsak mondani valójának erejével, haladó gondolataival tűnt ki, hanem formanyelvi újításai, filmszerűsége révén is az élvonalba került. Lev Kulesov a korszak nagy teoretikusa volt, de egyben aktív alkotó is. Újszerűen érdekes megoldásokkal vitte filmre többek között Jack London munkáját „A törvény nevében” címmel.

37. Pudovkin: *Szentpétervár végnapjai* (1927)

Az egyetemes filmtörténet egyik legnagyobb rendezőegyénisége volt Vszevolod Pudovkin. „Szentpétervár végnapjai” című filmjében az érlelődő forradalmat mutatta be hatásos eszközökkel.

38. Kozincev—Trauberg: *Új Babilon* (1929)

A Kozincev—Trauberg rendezőpáros érdekes avantgardista irányt képviselt a húszas évek szovjet filmművészetében. Egyik jellegzetes alkotásuk az „Új Babilon”.

39. Eisenstein: *Patyomkin páncélos* (1925)

Amikor 1958-ban Brüsszelben a szakemberek a világ addig készült filmjeit mérlegelték, Eisenstein műve, a „Patyomkin páncélos” a „minden idők legjobb filmje” címet nyerte el, mondanivalójának mélysége és az ezzel egyenrangú, erőteljesen filmszerű kifejezőmódja miatt.

40. Dovzszenko: *Föld* (1930)

Az ukrán Dovzszenko a filmművészet költője volt. Ennek a lírai, mégis rendkívül erőteljes filmnek a filmszerű látásmód, a poétikus szárnyalás, a természetszeretet, a falu mindennapi életének ábrázolása a jellemzője.

41. Flaherty: *Nanuk, az eszkimó* (1922)

Már a némafilmkorszakban kihasználták a film dokumentumerejét. Robert J. Flaherty, amerikai dokumentumfilm-rendező ma is hatásos, megragadó alkotása Nanuk, az eszkimó életéről, mindennapjai-

ról döbbenetes hitelességgel eleveníti meg a természettel vívott emberfeletti küzdelmet.

42. Flaherty: *Moana* (1926)

Flaherty a déltengeri szigetek eltűnő, ősi paradicsomát örökítette meg „Moana” című filmjében. A maori törzsek hétköznapijait művészi erővel, ugyanakkor a néprajz hitelességével mutatta be.

43. Bunuel: *Az andalúziai kutya* (1928)

Luis Bunuel spanyol rendező Párizsban került kapcsolatba a szürrealistákkal. Salvador Dalí, a különiségeiről ismert festő társaságában forgatta sokat elemzett és vitatott, a meghökkentés szándékával készült szürrealista filmjét, „Az andalúziai kutya”-t.

44. René Clair: *Felvonásköz* (1923)

Az avantgardista korszak egyik híres alkotását, René Clair „Felvonásköz”-ét a dadaista költészet ihlette. Friss hatású megoldásai, trükkjei, humora tették emlékezetessé.

45. Murnau: *Faust* (1926)

A német film a húszas években megteremtette a kamarajáték műfaját. W. F. Murnau, aki a lélektani hitelességre, bensőséges ábrázolásra törekvő stílus mestere volt, „Faust” című filmjében is ehhez a bensőséges kamarajátékhoz igazodott, kerülve a teatralitást. A képen Emil Jannings (Mephisto) és Gösta Ekman (Faust).

46. Lubitsch: *Mme Dubarry* (1919)

Ernst Lubitsch filmjében a „történelem papucsban”-szemlélet jelentkezik: nagy egyéniségek emberközelben, szatirikus, vidám hangvétellel. Pola Negri, a kor neves filmsztárja játszotta a főszerepet a német filmben.

47. Sternberg: *A kék angyal* (1930)

A hangosfilm már megjelenése első évében megtalálta sajátos kifejezőeszközeit, világát. Példa erre Joseph von Sternberg „A kék angyal” című filmje, mely egyben egy új, nagyszerű filmsztárt is avatott: Marlene Dietrich-et, akinek játéka és énekhangja egyaránt kitűnő volt.

48. Hitchcock: *Zsarolás* (1929)

A „Zsarolás” nemcsak feszült cselekményvezetésével, bűnügyi mozzanataival hatott, amelyek Hitchcock későbbi nagy erősségei voltak. Filmtörténeti jelentősége az is, hogy ez volt az első hangos eljárással készült angol film.

49. Chaplin nem szólal meg

Charlie Chaplin „Modern idők” című munkája a kapitalizmus maró szatírája. 1936-ban készült, de Chaplin kitartott a némafilm eszközei mellett: filmjében szöveg nincs, csak zene és zöreje.

50. *A jazz-énekes* (1927)

Al Jolson főszereplésével mutatták be 1927-ben „A jazz-énekes” című amerikai filmet. Ezzel a zenés-énekes filmmel lényegében eldőlt a vita: győzött a hangosfilm. 1930-ra a némafilm világszerte eltűnt a mozik műsorából. Új korszak kezdődött a film történetében.

Diafilm hny. 6001 — 500 pld.

F. k.: Hári Ferenc